

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На сьогоднішній день пріоритетними напрямками в освіті є гуманізація та демократизація освітнього процесу, упровадження технологій співробітництва й особистісно-орієнтованого навчання, всебічний і гармонійний розвиток особистості, здатної до успішної взаємодії з іншими людьми та в соціумі. Однак вирішення актуальних завдань у закладах вищої освіти ускладнюється наявними суперечностями педагогічної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу, що зумовлює зростання конфліктності та призводить до зниження ефективності процесу навчання.

Проблема міжособистісних відносин в освітньому процесі закладів вищої освіти була відображена в працях В. Балашова, Д. Беспалова, Л. Долинської, В. Куніциної, О. Молчанюк, Л. Орбан-Лембрика, Г. Пономарьової, І. Сіданіч, М. Селіфанова, О. Скрипченко, Л. Уманського, С. Єлізарова та інших. Міжособистісні конфлікти у студентському середовищі стали предметом досліджень К. Лисенко-Гелемб'юк, Н. Макарчук, Л. Матяш-Заяц.

Корисним став досвід зарубіжних учених з порушеної проблеми, зокрема, Дж. Капрара, Д. Сервон, Л. Штайнберг та ін.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема міжособистісних відносин учасників освітнього процесу є значимою, оскільки в освітньому процесі відбувається взаємодія у системах «студент – студентський колектив»; «студент – студент»; «викладач – студент»; «викладач – викладач»; «викладач – педагогічний колектив» та встановлення відносин між ними. Для забезпечення ефективності та інтенсифікації освітнього процесу студенти повинні вміти налагоджувати міжособистісні відносини у цих системах.

Міжособистісна взаємодія як діалектичний процес представляє собою поєднання двох протилежних тенденцій: з однієї сторони - до співпраці та інтеграції; з іншої сторони – до боротьби та диференціації. Тому, результати міжособистісної взаємодії можуть мати різний характер: емоційно-позитивний (солідарність, послаблення напруження, схвалення) та емоційно-негативний (відхилення, напруження, антагонізм) [3, с. 54].

Проблемна міжособистісна взаємодія учасників освітнього процесу закладів вищої освіти заважає формуванню конструктивних міжособистісних відносин, ефективній реалізації відповідних функцій та виконанню поставлених завдань. Через те, міжособистісні відносини

можуть переходити у конструктивні чи деструктивні міжособистісні конфлікти [4, с. 182].

Міжособистісні конфлікти є найпоширенішим типом конфліктів. Вони проникають практично у всі сфери людських відносин. Будь-який конфлікт зрештою зводиться до міжособистісного.

Ми визначаємо *міжособистісний конфлікт* як проблемну взаємодію двох або кількох учасників, яку вони сприймають та переживають як психологічну проблему, що вимагає вирішення, і активує діяльність сторін на вирішення протиріччя в інтересах обох чи однієї зі сторін.

Аналіз сучасних досліджень міжособистісних конфліктів дав змогу констатувати, що автори виділяють чотири групи причин конфліктів, які провокують конфліктну поведінку студентів. До них відносять психологічні, соціально-психологічні, організаційно-педагогічні та соціально-економічні.

Серед найбільш типових психологічних причин виникнення конфліктів між членами студентської групи можна виділити наступні: розходження інтересів, точок зору; різні життєві цінності та моральні установки; несумісність характерів і темпераментів; впевненість у власній винятковості; небажання або нездатність зрозуміти іншого, проявляти емпатію, толерантно ставитися до інакшої людини.

До соціально-психологічних причин виникнення конфліктів між студентами можна віднести низький рівень згуртованості, дисгармонійні міжособистісні відносини, нездатність налагоджувати контакти з іншими, антипатія, конкуренція, особистісне суперництво, суперництво за увагу викладачів, боротьба за лідерські функції в групі тощо.

У закладі вищої освіти найвизначнішу роль у соціалізації студента відіграє навчальна група. У кожній студентській групі формується певний стиль життя її учасників. І. Бех, зазначає, що «колективні проблеми, навколо яких розгортається реальне життя членів групи, стосунки впливають на їхні морально-психологічні особливості та стани. Саме колективні проблемні ситуації передбачають максимальне розумово-емоційне напруження, яке втілюється в пошуковому діалозі, зіткненні думок, розгортанні процесу розуміння «позиції іншого» чи обстоюванні власного погляду» [2, с. 23]. До того ж, кожен учасник групи – це індивідуальна особистість, що має притаманні лише їй риси характеру, темперамент, переконання, світогляд, так само і погляди на організацію внутрішньогрупового життя, навчання. Тому, часто, претендуючи на об'єктивність, учасник студентської групи може вступати в конфлікт з іншими, оскільки сприймає світ крізь призму власних цінностей та вподобань.

Виникнення конфліктів, пов'язаних із соціально-психологічною специфікою студентів, обумовлено «вибуховою» реакцією на зовнішні соціальні перешкоди й подразники.

Організаційно-педагогічними причинами, що призводять до конфлікту між студентами є недоліки в організації навчальної діяльності

студентів, а саме ненормоване навчальне навантаження студентів, неадекватна оцінка викладача, лояльне або упереджене відношення викладача до окремих членів групи тощо.

До соціально-економічних причин виникнення міжособистісних конфліктів належать ситуації, які пов'язані з неблагополуччям у побуті. Різне матеріальне становище, соціальний статус, транспортні незручності, недосипання, відсутність культури побуту в гуртожитку, перевтома, втома, неякісні умови навчання можуть бути конфліктогенними факторами.

На нашу думку, до типових конфліктів, що виникають між студентами в освітньому процесі закладів вищої освіти можна віднести наступні: невміння контактувати, нетактовність; неадекватність самооцінки, потреба у визнанні, невизнання думки іншого, категоричність; рівень вихованості; низький рівень сформованості міжособистісних відносин у студентській групі.

Зауважимо, що найчастіше міжособистісні конфлікти між студентами виникають в перший рік навчання. Це пояснюється тим, що студенти-першокурсники – це практично сформовані особистості, проте в них бракує належних знань та необхідного життєвого досвіду поведінки у конфліктних ситуаціях.

Зазвичай конфліктні ситуації в системі «студент – студент» вирішуються самими студентами, проте є ситуації, коли необхідне кваліфіковане втручання викладачів або навіть адміністрації закладу вищої освіти.

Найпоширенішою причиною конфліктів між студентами та викладачами є неадекватна оцінка знань перших другими. Як показує практика, амбіції студентів щодо оцінювання їхніх знань є завищеними.

О. Анцупов до найпоширеніших причин виникнення конфліктів між викладачем та студентом відносить: неадекватність оцінок і самооцінок як студентів, так і викладачів; розходження в ціннісних орієнтаціях; невисока культура спілкування; незнання ефективних соціальних і педагогічних технологій; особистісні риси – характер, темперамент, манери тощо [1, с. 19].

На нашу думку, найтипівішими конфліктами, що виникають між викладачем та студентом в освітньому процесі закладів вищої освіти є: особистісні риси студента; нетактовна поведінка як студента, так і викладача; невідповідність навчального матеріалу віковим особливостям, рівню знань студентів; значна відмінність між шкільними формами і методами навчання та формами і методами навчання у закладі вищої освіти; незрозуміле пояснення викладача сутності положень навчальної теми; відсутність у студентів мотивації до навчання.

Взаємовідносини між викладачем та студентом є більш складними, а тому потребують ґрунтовного підходу до попередження конфліктів та наявності конкретних теоретичних знань і практичних умінь щодо їх вирішення.

Попередження конфлікту – це вид діяльності суб'єкта управління, спрямований на недопущення виникнення конфлікту. Попередження конфліктів базується на їх прогнозуванні. Тобто, на основі отриманої інформації про причини конфлікту ведеться активна діяльність щодо нейтралізації дій всього комплексу детермінуючих факторів. Конфлікти можна попереджувати, здійснюючи ефективне управління соціальною системою [5, с. 128]. Серед шляхів попередження виникнення міжособистісних конфліктів між учасниками освітнього процесу закладів вищої освіти ми виокремлюємо наступні: формування гармонійних міжособистісних відносин; активна робота куратора направлена на згрупування студентів; проведення заміщення міжособистісних конфліктів спільними завданнями, спортивними змаганнями, масовими заходами; ігровими тренінгами; нейтралізація впливу конфліктної особистості куратором, адміністрацією; організація занять зі штатним практичним психологом; проведення індивідуальних психологічних консультацій штатним практичним психологом; компенсація міжособистісного конфлікту шляхом переведення його у площину колективної дискусії, обговорення, коли оприлюднюється суть та зміст конфлікту, дії сторін, мотивація учасників, позитивні та негативні наслідки, особистісний зиск від конфлікту; реалізація принципів здоров'язберігаючої педагогіки під час занять та інше.

Отже, виникнення міжособистісних конфліктів між учасниками освітнього процесу закладів вищої освіти значно знижує ефективність реалізації відповідних функцій та виконання поставлених завдань, знижує працездатність і позначається на психічному здоров'ї усіх. Знання причин та шляхів попередження міжособистісних конфліктів у педагогічному процесі закладів вищої освіти підвищить професійну, інтелектуальну та особистісну компетентність викладачів та студентів, забезпечить радість викладання та навчання.

Література

1. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология: учебник для вузов. М. : ЮНИТИ, 2000. 551 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. К. : Академвидав, 2012. 256 с.
3. Горліченко М. Г. Педагогічні умови адаптації курсантів до навчання у вищих військових навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : Одеса, 2004. 248 с.
4. Журавлев В. И. Основы педагогической конфликтологии. М. : 1995. С. 183-182.
5. Калаур С. М. Попередження та розв'язання конфліктів в освітньому середовищі вищих навчальних закладів наукові записки. *Серія : педагогіка*. 2010. № 3. 126-130 с.